

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 56
Godina XXVIII
Novembar, 2023.
[str. 137-146]

© Monos 2023

Voćni Zemaljski rasadnik u Donjim Hrgovima kod Gradačca za vrijeme austrougarske uprave

Ago Mujkanović, MA

*Za vrijeme austrougarske vladavine Bosna i Hercegovina je bila izrazito agrarna zemlja, u kojoj se oko 90% stanovništva bavilo poljoprivredom. Ekonomskim mjerama nastojala se podignuti produktivna snaga se-
ljaštva. Najznačajnije ekonomske mjere bile su uvođenje novih i kvali-
tetnijih poljoprivrednih i voćnih kultura. U skladu s takvim ciljevima
austrougarske agrarne politike u Bosni i Hercegovini bilo je i osnivanje
poljoprivrednih stanica, kotarskih pripomoćnih zaklada za poljopri-
vrednike, angažovanje putujućih poljoprivrednih i voćarskih učitelja,
podizanje većih rasadnika, stanica za bikove i pastuhe i sl. S tim u vezi, u
selu Donji Hrgovi, koje je pripadalo kotaru Gradačac (u okružju Tuzla),
1906. godine, podignut je erarni (državni) voćni rasadnik, na strateški
važnoj lokaciji pored puta Brčko – Gračanica.¹*

Ključne riječi: Austro-Ugarska, Bosna i Hercegovina, Zemaljska
vlada, voćni rasadnik, erar, Donji Hrgovi, Gradačac, Gračanica,
Brčko.

Gradačac je od davnina poznat kao šljivarski kraj i jedan od najrazvijenijih voćarskih centara u Bosni i Hercego-
vini. Pred kraj augusta svake godine u Gradačcu se održava
međunarodni Sajam šljive – privredna manifestacija usta-
novljena 1969. godine, s ciljem promocije poljoprivredne
proizvodnje i voćarstva, a posebno uzgoja i prerade šljive.²

1 Veliku zahvalnost na pomoći koju su mi pružili prilikom izrade ovog rada dugujem gospodici Kiji Škrebo, šefici Zemljišnoknjižne kan-
celarije Općinskog suda u Gradačcu, zatim gospodinu Nedžad Laliću,
višem referentu Općinske službe za geodetske i imovinsko pravne po-
slove, te gospodinu Seadu Husiću, uposleniku Specijalne biblioteke „Be-
hram-beg“ u Tuzli, kao i gospodi ahivistima Adnanu Kalesiću i Harisu
Zaimoviću iz Historijskog arhiva u Sarajevu.

2 Šehić Sadik, *Gradačac: Turistički i privredni vodič*, Gradačac 1990.,

Manifestacija se i danas održava, što ukazuje da se šljivarstvo i dalje tretira kao važna privredna grana, ali i prepoznatljiva odlika ovdašnjeg lokalnog i regionalnog identiteta. No, uprkos činjenici da je gradaččki kraj od davnina poznat po voćarstvu, a naročito po proizvodnji **šljive** – do sada nije posvećeno dovoljno pažnje historijatu razvoja voćarstva u ovome kraju. Ovaj rad predstavlja mali doprinos u tom pogledu.

Krajem 19. i početkom 20. vijeka većina stanovništva u Bosni i Hercegovini, preko 90%, bavilo se poljoprivredom, dok se ostatak bavio drugim zanimanjima.³ Ekonomskim mjerama austrougarska vlast je nastojala podignuti produktivnu snagu seljaštva. Jedan od glavnih ciljeva austrougarske agrarne politike bio je da se seljak pojavi kao proizvođač viškova na tržištu, što bi smanjilo odliv novca iz zemlje i stvorilo radna mjesta za višak agrarnog stanovništva. Najznačajnije ekonomske mjere bile su uvođenje novih i kvalitetnijih poljoprivrednih i voćnih kultura. U tom smislu, najznačajnije mjere bile su: sadenje duhana, krmnog bilja i šećerne repe, te sadenje i kalemljenje novih i kvalitetnih voćnih sorti, uvođenje tehničkih novina u obradi zemlje i davanje boljih sjemena. Austrougarske vlasti su zbog svega navedenog pristupile osnivanju državnih poljoprivrednih stanica i rasadnika, koji su imali zadatak da stanovništvu demonstriraju prednost tehničkih i drugih naučnih saznanja u oblasti poljoprivrede, voćarstva i stočarstava. S tim ciljem, rasadnici i stanice su od početka koncipirane kao jedna vrsta škole za

obučavanje i kao ogledna dobra za čitave oblasti u kojima su podignute.⁴

U skladu s takvim ciljevima, osnivale su se poljoprivredne stanice, kotarske pripomoćne zaklade za poljoprivrednike, angažovani su putujući poljoprivredni i voćarski učitelji, podizali su se većih rasadnici, stanice za bikove i pastuhe i sl.

Razmještaj poljoprivrednih ili stočarskih stanica, te voćnih rasadnika bio je brižljivo odabran, s ciljem širenja stečenih znanja na šire oblasti. Tako je u selu Donji Hrgovi, kotar Gradačac, na strateški važnom mjestu pored puta Brčko – Gračanica, 1906. godine, podignut erarni (državni) voćni rasadnik

Prema smještaju stanice ili rasadnika bili su određeni i osnovni zadaci – razvijanje racionalne obrade zemlje, unapređenje stočarstva, voćarstva, povrtlarstva ili proizvodnja određenog proizvoda za tržište.⁵ S tim u vezi, postojale su opće i specijalne poljoprivredne stanice. Opće poljoprivredne stanice osnovane su u Modriči i Gacku 1886., u Livnu 1888., u Butmiru 1893. godine. Specijalne stanice osnivane su radi razvoja voćarstva i vinogradarstva i njih je u Bosni i Hercegovini, do 1908. godine bilo 10. Oni rasadnici koji su ispunili svoje zadatke nastavljali su sa radom, ostali su ukidani, tako da ih je na kraju ostalo samo četiri i to u Donjim Hrgovima kod Gradačca, Goraždu, Konjicu i Gacku.⁶

Selo Donji Hrgovi u austrougarskom periodu nalazilo se, kao što je rečeno, u sastavu kotara Gradačac, u okrugu Donja Tuzla.⁷ Đuro Daničić navodi da se

8; o Sajmu šljive opširnije: Esad Sarajlić, *Gradačac 1945.-1990.*, Gradačac 2003., 119-128.

3 Imamović Mustafa, *Gradačac i njegov kotar kao administrativno i privredno područje za vrijeme austrougarske uprave 1878-1918. godine*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LI, Sarajevo 2008., 261-262.

4 Hadžibegović Ilijas, Mulić Jusuf, Pelesić Muhidin, *Poljoprivredno dobro u Modriči 1886-1986.*, Modriča 1986., 21-22.

5 Hadžibegović I., Mulić J., Pelesić M., *Poljoprivredno dobro u Modriči 1886-1986.*, 21-22.

6 Božić Ljubo, *Agrarna politika*, Sarajevo 1974., 294.

7 Penzler Johannes, *Ritters geographisch-statistisches lexikon: ein Nachschlagewerk über jeden geograph-*

Sl. 1. Stari gračanički put s miljokazom pored puta (Foto: Edin Šaković)

u okrugu Donja Tuzla nalaze dva mala planinska sela, tj. Donji i Gornji Hrgovi.⁸ Ovdje treba napraviti ispravku: selo Donji Hrgovi se nalazi u ravnici ispod planine Majevice, s lijevu stranu rijeke Tinje i njene pritoke Male Tinje, dok se selo Gornji Hrgovi nalazi na obroncima Majevice, iznad desne obale Tinje.⁹ Prema popisu iz 1910. godine, Donji Hrgovi su imali 111 kuća, od čega 104 nastanjene i 7 nenastanjenih; selo je tada imalo 643 stanovnika, 333 muška i 310 ženskih. Većina stanovništva (629 ži-

telja) bili su katolici, uz 13 pravoslavaca i jednog muslimana.¹⁰

Zvanična statistika za 2012. godinu bilježi postojanje zemaljskog erarnog rasadnika u selu Donji Hrgovi, na već spomenutoj lokaciji pored puta Brčko – Gračanica, 16 sati hoda od Gračanice.¹¹ Poznato je da se tim putem vršio transport sušene šljive i proizvoda od voća u brčansku luku na rijeci Savi, kao i na željezničku stanicu u Gračanici. Taj put lokalno stanovništvo iz Vučkovaca naziva i „Stari gračanički put“.¹²

hischen Namen der Erde von irgendwelcher Bedeutung für den Weltverkehr, Leipzig 1905/1906, 1006.

8 Daničić Đuro, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1825-1882., 694.

9 Sela, inače, razdvaja manja klisura između obronaka majevice i brda Ormanica, kroz koju se probija rijeka Tinja, te spomenuto brdo i dosta široko polje sjeverno od njega, formirano nanosima riječice Male Tinje, koja u Tinju utiče nizvodno od Hrgova, kod sela Cerik.

10 *Die ergebnisse der volkszählung in Bosnien und der Hercegovina vom 10. oktober 1910 : Zusammen-gestellt vom Statistischen departement der landesregierung. Mit einer übersichtskarte der konfessionen*, Sarajevo 1912., 84-85.

11 *Bosanski glasnik, opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu – Bosnicher Bote, universal Hand-und-Adreszbuch für Bosnien und die Hercegovina* 1915, Sarajevo 1915., 427

12 Radi se o dionici starog puta koji je vodio iz Gračanice preko Gornje Lohinje i Doborovaca do Donjih Srnica, te dalje preko Hrgova Donjih, Cerika, Gornjeg Bukvika i Brke sve do Brčkog (u Donjim Sرنicama se odvajao dio puta koji je preko Kerepa i Donjeg Lukavca vodio u Gradačac). Put je ucrtan na austro-ugarskoj topografskoj karti iz 1885. godine, iz čega se može zaključiti da je, kao kolski put, sagrađen u

Brčko je odvajkada bilo pretovarno mjesto za svježiu i sušenu šljivu.¹³ Austrougarske vlasti su očito izabrale najpogodnije mjesto za podizanje erarnog rasadnika.

O tome dovoljno govore zapažanja civilnog doglavnika (adlatusa) barona Kučere (Kutschera) prilikom inspekcijskog putovanja u Posavinu 1899. godine. On je tada zapisao:

Činjenica je, da uglavnom i danas bogato tlo Posavine ne donosi ni polovinu onog prihoda, koji bi usljed dobrog kvaliteta zemlje i odličnog položaja duž južne obale Save moglo dati marljivom obrađivaču. Proputovao sam kroz najplodnije krajeve Posavine od Rače preko Bijeljine, Koraja, Čelića do Brčkog i odatle do Gradačca, pa sam mogao ustanoviti da je posvuda jedva jedna od četiri parcele obrađena, dok tri parcele služe za ispašu ili su pokrivene šikarom i drvećem. Čitavo prostrano područje između Majevice i Save ostavlja više dojam šumskog ili vrtnog područja nego li plodne žitorodne ravnice.¹⁴

Kako je već navedeno, Zemaljska vlada je radi unaprjeđenja poljoprivrede podigla Poljoprivrednu stanicu Pustara u Modriči

1887-1888. godine za koju je utrošeno 150.402 kune.¹⁵ Radi unaprjeđenja voćarstava, podignut je 1906. godine državni voćni rasadnik u Donjim Hrgovima, koji se prostirao na 6 hektara površine.¹⁶ Budžetom za 1906. godinu za ovaj rasadnik je predviđeno 5.970 kruna.

U samom Gradačcu je od ranije postojao općinski rasadnik, dok je ovaj u Donjim Hrgovima bio zemaljsko-erarni. Vlasti su u 1905. godini upriličile u Gradačcu *Poučni tečaj o gajenju šljiva i preradi voća*.¹⁷ Tokom 1912. godine državni Institut za poljoprivredna istraživanja organizirao je obuku za povrtlarstvo u erarnoj stanici Modriča, te u rasadnicima voća u Goraždu, Konjicu i Donjim Hrgovima.¹⁸

U kotarima brčanskom, bijeljinskom, gradačackom, tuzlanskom i zborničkom vlada je kao podsticaj podijelila 85 pismenih pohvala proizvođačima koji su tokom 1906. i 1907. donosili na pazar "osobito dobru suhu šljivu."¹⁹

U grani voćarstva najznačajnije mjesto zauzimala je šljiva.²⁰ Iz Bosne i Hercego-

posljednjim decenijama osmanske uprave. Kasnije je Austro-Ugarska izvršila određene izmjene na trasi između Srnica i Doborovaca, te izgradila potpuno novu dionicu od Doborovaca preko Bukve do same Gračanice, čime stara cesta preko Lohinje gubi značaj. (vidi opširnije: Hamzić Omer, Djedović Rusmir *Doborovci kod Gračanice – historijska monografija*, Monos, Gračanica 2012.)

13 Bauer Ernst, *Zwischen Halbmond und Doppeladler*, Wien 1971., 154.

14 Hauptmann Ferdinand, *Die Oesterreichische – ungarische Herrschaft in Bosnien und der Herzegovina 1878-1918. Wirtschaftspolitik und Wirtschaftsentwicklung*, Graz 1983., 169.; Hadžibegović Ilijas, Mulić Jusuf, Pelesić Muhidin, *Poljoprivredno dobro u Modriči 1886-1986.*, 39. Kako se vidi iz dokumenta, baron Kučera u svom izvještaju je u okviru Posavine uvrstio i Semberiju.

15 Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906, izdalo C. i K. zajedničko ministarstvo financija, Zagreb 1906., 586.; Imamović Mustafa, Gradačac i njegov kotar kao administrativno i privredno područje za vrijeme austrougarske uprave 1878-1918. godine, 263.

16 Daniela Taslidžić Herman, "Gradačac na razmeđu XIX. i XX. vijeka u svjetlu demografskih i socijalnih promjena", *Baština sjeveroistočne Bosne*, 12, Tuzla 2020., 30.

17 Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906, izdalo C. i K. zajedničko ministarstvo financija, Zagreb 1906., 237-240.

18 *Bosanski glasnik, opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu/Bosnicher bote, universal hand und adreszbuch für Bosnien und die Herzegovina* 1915, Sarajevo 1915., 409

19 Imamović Mustafa, nav. dj. 263.

20 Šire o tome: Nametak Muhamed, "Razvoj šljivarstva u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije i uprave s posebnim naglaskom na ulogu grada Brčko", *Gračanički glasnik*, XXVI/52, Grača-

Sl. 2. Zgrade nekadašnjeg erarnog voćnog rasadnika u Hrgovima Donjim (Foto: Ago Mujkanović)

vine je 1910. godine izvezeno 800 vagona suhe šljive, a 1911. godine 1.149 vagona.²¹

U državnim voćarskim i vinogradarskim stanicama Lastve, u Mostaru, na poljoprivrednoj stanici u Modriči, na erarnim rasadnicima voća u Donjim Hrgovima, Konjicu i Goraždu i u općinskim baštama u Brčkom, Bijeljini, Gradačcu, Orašju, Tuzli, Prnjavoru, Prijedoru, Krupi, Cazinu, Bihaću, Velikoj Kladuši, Sanskom Mostu, Bugojnu i Livnu, vršen je uzgoj sadnica plemenitih sorti voća koje su distribuirane stanovništvu.²²

Podučavanje seljaka voćarstvu vršeno je, osim na imanjima kotarskih poljoprivrednih zadruga, i kod privatnih voćara, pa je i to nazivano „voćarskim školama“. Krajem 1913. godine bilo je ukupno 30 takvih „vo-

ćarskih škola“, koje je vlada pomagala na razne načine.

Veći rasadnici su se nalazili u: Donjim Hrgovima, Goraždu, Konjicu, Gackom, Dragaljevcu kod Bijeljine, Trebinju, Fojnici, Travniku, Brezovom Polju kod Brčkog i Banja Luci, od kojih je veći dio bio vremenom napušten. Na kraju su ostala samo četiri u: Donjim Hrgovima, Konjicu, Gacku i Goraždu. Poslovni podaci za ova četiri rasadnika u 1910. godini iskazuju ukupne rashode od 31.474,76 i prihode od 8.358,30 kruna što ukazuje da nisu bili rentabilni.²³

Osim spomenutih državnih (zemaljskih – erarnih) bilo je više općinskih rasadnika, od kojih su važniji bili u: Brčkom, Bijeljini, Tuzli, Gradačcu, Gračanici, Orašju, Kozarcu, Banja Luci, Bihaću, Cazinu, Krupi, Velikoj Kladuši, Bugojnu, Livnu, Gacku

nica 2021., 65-74.

21 Sarajlić Esad, *Gradačac s okolinom uprošlosti*, Gradačac 2008., 270.

22 Sarajlić Esad, nav. dj., 578

23 Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1911., Sarajevo 1911., 84.; Jarak Nikola, *Poljoprivredna politika Austro – Ugarske i zemljoradničko zadrugarstvo*, Sarajevo 1956., 79

i Prijedoru.²⁴ Tokom vremena jedan dio ovih rasadnika također je bio napušten, a u nekim mjestima su, opet, osnivani novi. Općinske rasadnike izdržavale su općine, a one veće pomagala je Zemaljska vlada iz svojih sredstava.²⁵

U državnim rasadnicima (Donji Hrgovi, Gacko, Goražde i Konjic) postojale su državne voćarske škole, koje su koristile 18,3 hektara zemljišta sa 3,540 voćnih stabala.²⁶

U državnim i općinskim rasadnicima uzgajano je osim voća i povrće.

Do kraja 1914. godine u svemu je izdato iz državnih rasadnika (uključujući ovde i poljoprivredne stanice, voćarsko-vinogradarske škole) i iz općinskih rasadnika:

a) voćnih sadnica	1.841.955
od toga:	
– jabuka	720.833
– krušaka	345.362
– dunja	8.331
– šljiva	499.190
– trešanja	73.272
– višanja	38.157
– kajcija	35.821
– breskvi	35.149
– jagodičastog i kupinastog voća	85.835
b) dudova	618.723
c) podloga (divljaka)	1.226.656
d) kalem grančica	1.592.64
e) reznica vinove loze	5.122.581 ²⁷

U prvim godinama, sve ovo dijeljeno je uglavnom besplatno, a kasnije gotovo isključivo uz cijenu koštanja od 20 do 40 helera po komadu. U iznimnim slučajevima

vima davalo se i dalje besplatno. Rasad za povrće dijeljen je uglavnom besplatno.²⁸

Sadni materijal koji je proizvođen u rasadniku Donji Hrgovi nadaleko je bio poznat na području Austro-Ugarske monarhije. Tako, na primjer, na pitanje čitatelja novina Wiener Landwirtschaftliche Zeitung, koje je stiglo iz Mađarske, a u kojem pita koje sorte voća da sadi, nalazi se odgovor osobe inicijala V.P.: *“...Ne znamo da li je klima u vašem kraju takva koja odgovara onoj u sjeveroistočnom dijelu Bosne. Ako je tako onda vam preporučujemo kulturu bosanske šljive koja se uzgaja i dostupna je u voćnom rasadniku u Donjim Hrgovima (Bosna)...”*²⁹

U Bosni i Hercegovini su do izbijanja Prvoga svjetskog rata ostala da rade samo tri zemaljska, odnosno pokrajinska rasadnika voća, od kojih se jedan nalazio u Donjim Hrgovima. Rasadnici u Konjicu i Goraždu su takođe bili u punom pogonu. Usljed ratnih prilika od ljeta 1914. i upada srpske vojske preko Drine, proizvodnja u Goraždu je obustavljena do 1916. godine.³⁰

Na osnovu rasadničkog proračuna za 1919./1920. godine, imamo uvid u aktivnosti rasadnika u Donjim Hrgovima. To je potvrda da je rasadnik „preživio“ rat i nastavio sa radom u novoj državi, Kraljevini SHS. U dopisu Zemaljskoj vladi u Sarajevu navodi se sljedeće:

“Podastire se proračun Zemaljskog erarnog voćnog rasadnika u Donjim Hrgovima za 1919./1920. godinu, obzirom na skupoću potrebna nam je navedena svota:

24 Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906, izdalo C. i K. zajedničko ministarstvo financija, Zagreb 1906., 237.

25 Jarak Nikola, *Poljoprivredna politika Austro – Ugarske i zemljoradničko zadruge*, Sarajevo 1956., 79.

26 Jarak Nikola, nav. dj., 79.

27 Isto, 79-80.

28 *Bericht über Verwaltung von Bosnien und der Hercegovina 1914-1916*, Wien 1917., 270.

29 *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 10, 50. Jahrgang, Wien 1909., 100.

30 *Bericht über die Verwaltung von Bosnien und der Hercegovina für die Jahre 1914 BIS 1916 heraus gegeben K.u.k. Gemeinsamen Finanzministerium*, K.k. Hof. und Staatsdruckerei Wien 1916., 58.

I Osobne plaće

1. Plaća upravitelja rasadnika od 1. jula 1919. do 30. juna 1920. – ukupno 1826 kruna i 66 helera;

2. Putnina za službeno putovanje upravitelja rasadnika u Brčki, Gradačac, Gračanicu i Bosanski Šamac mjesečno 100 kuna – ukupno 1200 kruna;

Sveukupno 3026 kruna i 66 helera.

A II Troškovi za obrađivanje rasadnika

1. Oranje 3 hektara sa plugom i podrivom u jesen 1919. i u proljeće 1920., nadnica 20 cijena 50 kruna – ukupno 1000 kruna;

2. Planiranje i sadnja podloga na površini od 15 hektara 100 nadnica cijena 10 kruna – ukupno 1000 kruna;

3. Ljetno rezanje i kalemljenje 200 sadnica cijena 10 kruna – ukupno 2000 kruna;

4. Proljetno i ljetno rezanje i popravak kalemljenja 200 sadnica cijena 10 kruna – ukupno 2000 kruna;

5. Četiri put okopat i jedan put duboko prekopat 4-5 hektara i tri put okopat 1-5 hektara 800 nadnica cijena 10 kruna – ukupno 8000 kruna;

6. Za nabavku 600 kola stajskog đubriva, voćnog voska i drugog materijala za pakovanje, te suzbijanje voćnih štetočina – ukupno 4000 kruna;

7. Za vađenje i pakovanje voćnih prisada 30000 komada 300 nadnica cirka 10 kruna – ukupno 3000 kruna;

8. Za nabavu i popravak rasadničkog oruđa – 500 kruna;

9. Nabavka voćnog sjemena i uzgoj podloga na površini od 6000 metara kvadratnih – 2000 kruna – ukupno 23500 kruna;

Ukupno za prenos 26526 kruna i 66 helera.

B II Za voćne gredice

1. Za popunjavanje matičnjaka 10 nadnica cirka 10 kruna – ukupno 100 kruna;

2. Jedan puta duboko prekopat i 4 puta okopat voćne liehe 50 nadnica cirka 10 kruna – ukupno 500 kruna;

3. Rezanje i njega matičnjaka 10 nadnica cirka 10 kruna – ukupno 100 kruna.

C II Ostali izdatci

1. Stanarina za stan upravnika rasadnika za 1920. – 320 kruna;

2. Najamnina za rasadničko zemljište za 1920. godinu, za površinu od 9 hektara;

3. Troškovi za prevoz voćnih prisada na željeznicu u Brčki i Gračanicu i drugim prevoznim predmetima – 900 kruna;

4. Popravak i izdržavanje rasadnične zgrade – 100 kruna;

5. Popravak i izdržavanje rasadničkog zgradišta – 1000 kruna;

6. Za poštunošu i čišćenje pisarne rasadnične – 1000 kruna;

7. Izdatci na pisarnu i poštu – 500 kruna;

8. Za čisto uzdržavanje puteva i ne predviđeni izdatci – 1000 kruna;

9. Izdatci na svjetlo i ogriev pisarne i hrana kera koji čuva rasadnik od zečeva – 600 kruna.

Sveukupno 38096 kruna i 66 helera.

Dodatno pokriće

1. Primitak za povrće 200 kruna;

2. Za izdat 35 000 prisada cijena 1 kruna – ukupno 35000 kruna.

Sveukupno 35 200 kruna³¹

Dopisom nadsavjetnika Stjepanovića od 9. januara 1921. godine podastire se duplikat rasadničkog proračuna za 1921-1922. godinu sa primjedbom da je "Proračun predat 1. januara 1921. godine pod brojem 1/21. te se čudimo da ga navedeni nije primijo. Osim toga ovi ured je udaljen od pošte 16 kilometara te se pošta samo nedjeljno jedan put podiže."

Slijedi navedeni proračun:

31 Proračun Zemaljskog erarnog voćarskog rasadnika Hrgovi za 1919/20 L:2, 140/46/19, Zemaljska vlada za BiH 1919-1920: serija opštih spisa, Arhiv BiH. Ovaj prijepis rasadničkog proračuna autor je prenio u originalu, bez pravopisnih korekcija.

“Proračun rasadničkih prihoda za II polugodište 1921 i I polugodište 1922.

Za izdati rasadnik ima na zalihi u jeseni 1921. i proljeće 1922. raznih voćnih prisada sa dudovima 10 000 komada cijena 4 krune – ukupno 40 000 kruna;

Plemenitih kalem grančica 20 000 komada cijena 10 helera – ukupno 2000 kruna;

Raznog povrtnog sjemena – 1000 kruna;

Za povrće 100 kruna;

Ukupno 43 100 kruna.

I Osobne plaće

1. Plaća upravitelja rasadnika od 1. jula 1921. do 30. juna 1922. – ukupno 1826 kruna i 66 helera;

2. Putnina za službeno putovanje upravitelja u Brčko, Gradačac, Gračanicu i Bosanski Šamac mjesečno po 300 kruna – ukupno 3600 kruna.

A II Troškovi za obrađivanje

Oranje 3 hektara plugom i podrivačem u jeseni 1921. i proljeću 1922. nadnica 20 cijena 70 kruna – ukupno 1400 kruna;

Rasađivanje podloga 100 nadnica cijena 20 kruna – 2000 kruna;

Proljetno i ljetno rezanje i popravak kalemljenja 200 sadnica cijena 20 kruna – 4000 kruna;

Ljetno rezanje i kalemljenje 100 nadnica cijena 20 kruna – 2000 kruna;

Četiri puta okopati i jedan put duboko prekopati cijeli rasadnik t.j. 6 hektara 800 nadnica cijena 20 kruna 16000 kruna;

Za nabavu 600 kola stajskog đubra te litra voćnog voska i drugoga materiala za pakovanje, te suzbijanje voćnih štetočina – 8000 kruna;

Za vađenje i pakovanje voćnih prisada 300 nadnica cijena 200 kruna – 6000 kruna;

Nabava i popravak rasadničkog oruđa – 1000 kruna;

Nabava voćnog sjemena i uzgoj podloga – 4000 kruna;

Ukupno za prenos 49826 kruna i 66 helera.

B II Za voćne gređice

1. Za popunjavanje matičnjaka 10 nadnica cijena 20 kruna – ukupno 200 kruna;

2. Okopavanje voćnih lieha 50 nadnica cijena 20 kruna – ukupno 1000 kruna;

3. Rezanje i njega matičnjaka 10 nadnica 20 kruna – ukupno 200 kruna.

C II Ostali izdatci

1. Stanarina za stan upravitelja rasadnika za godinu 1922. – 320 kruna;

2. Najamnina rasadničkog zemljišta za 1922. za površinu od 9 hektara cijena 50 kruna – ukupno 450 kruna;

3. Troškovi za izvoz voćnih prisada na željeznicu u Gračanicu i drugi prevozi – 10 000 kruna

4. Za poštunošu i čišćenje pisarne – 1000 kruna;

5. Izdaci za pisarnu i poštu – 600 kruna;

6. Za održavanje puteva i nepredviđeno – 1000 kruna;

7. Za svjetlo i ogrijev pisarne te hrana za kera koji čuva rasadnik od zečeva – 1000 kruna;

8. Za nabavku dva konja i jednogodišnja hrana za iste – 3000 kruna;

9. Za nabavku hamova/opreme za konje – 5000;

Sveukupno 100 596 kruna i 66 helera.³²

Dana 1. maja 1921. godine podnesen je proračun ovog rasadnika za 1921/1922. godinu u kojem se navodi: Podastire se proračun Zemaljskog voćarskog rasadnika za 1921-1922 sa primjedbom da je navedena svota ne obhodno potrebna; obzirom na skupoću. Predlaže se da bi se cijene rasadničkih proizvoda povisile jer to potrebe iziskuju i to prisadi 4 krune komad.³³

32 Proračun Zemaljskog erarnog rasadnika u Donjoj Hrgovi za II polugodište 1921. i I polugodište 1922. L:4, 140/46/1, Zemaljska vlada za BiH 1919-1920: serija opštih spisa, Arhiv BiH

33 Proračun rasadnika u Donjoj Hrgovi za 1921-1922. L:4, 140/48/6, Zemaljska vlada za BiH 1919-

Sl. 3. Zgrade starog rasadnika s novozasađenim voćnjakom (Foto: Ago Mujkanović)

Usljed političkih promjena dolazi do postepenog propadanja ovog rasadnika u nofoformiranoj državi, nakon Prvog svjetskog rata, a potpuno će se ugasiti nakon Drugog svjetskog rata. Nedaleko od ovog rasadnika, u Špionici kod Srebrenika formiran je novi rasadnik, koji je i danas aktivan.

Na osnovu odluke Odjeljenja za agrarnu reformu i kolonizaciju Ministarstva za poljoprivredu NR BiH od 29. septembra 1947. godine parcele koje su se nalazile u vlasništvu nekadašnjeg erarnog rasadnika u Donjim Hrgovima upisane su kao društveno vlasništvo 1/1 Zemljoradničke zadruge "Agrozad" iz Gradačca. Sljedeća promjena vlasništva zabilježena je 13. decembra 1982. godine, kada je vlasništvo

uknjiženo na Udruženu poljoprivrednu industriju Doboj – Osnovnu organizaciju udruženog rada "Bosnaprodukt" Gradačac. Zadnjom promjenom vlasništva kao novi korisnik i nosilac prava navedena je Općina (Grad) Gradačac.³⁴

Neke njive koje su pripadale austrougarskom rasadniku u Donjim Hrgovima su na osnovu odluke Okružne agrarne komisije u Tuzli od 28. jula 1946. godine uknjižene kao opštenarodno vlasništvo. Kao vlasnik zemljišta uknjižen je Narodni oslobodilački odbor Gradačac.³⁵ Voćnjaci i njive koji su po istom principu postali dio opštenarodne imovine su voćnjak 2. klase pod nazivom Mekote, voćnjaci 3. klase Bostanište i Gajevi.³⁶

1920: serija opštih spisa, Arhiv BiH

34 Istorijat parcele broj: 246/1 i 246/3, Općinski sud u Gradačcu, Odjeljenje za zemljišnoknjižne poslove, Broj: 028-0-Rz-24-000 306-1

35 Istorijat parcele broj: 501, Općinski sud u Gradačcu, Odjeljenje za zemljišnoknjižne poslove, Broj: 028-0-Rz-24-000 306

36 Službeni glasnik Općine Gradačac, Broj 7/2010, 125-126.

SUMMARY

THE FRUIT ORCHARD IN DONJI HRGOVI DURING AUSTRO-HUNGARIAN RULE

During the Austro-Hungarian rule, Bosnia and Herzegovina was primarily an agrarian region, with around 90% of the population engaged in agriculture. Economic measures were taken to enhance the productivity of the rural population. The most significant economic measures included the introduction of new and higher-quality agricultural and fruit crops. In line with the goals of Austro-Hungarian agrarian policy in Bosnia and Herzegovina, agricultural stations were established, district auxiliary foundations for farmers, the engagement of traveling agricultural and horticultural teachers, the establishment of larger orchards, bull and stallion stations, and more. In this context, in the village of Donji Hrgovi, which belonged to the district of Gradačac (in the vicinity of Tuzla), in 1906, a state fruit orchard was established at a strategically important location next to the Brčko-Gračanica road.

